

**OSCAR VON SETH, *OUTSIDERS AND OTHERS.*
Queer Friendships in Novels by Hermann Hesse,
Huddinge: Södertörn Doctoral Dissertations
202, 2022, 279 s. (diss. Södertörn)**

<https://doi.org/10.54797/tfl.v53i2-3.23683>

Som ett av den tyskspråkiga litteraturens mest lästa författarskap, som mottagare av Nobelpriset i litteratur och som föremål för en uppsjö av forskningsbidrag har Hermann Hesse en solid plats i hyperkanon. Behövs då en läsning till? I doktorsavhandlingen *Outsiders and Others. Queer Friendships in Novels by Hermann Hesse* visar Oscar von Seth att svaret otvetydigt är ja. Den manliga huvudpersonens outsiderposition i Hesses romaner är knappast utforskad, men von Seth belyser denna på ett nytt sätt: genom att närma sig outsiders erfarenheter genom den manliga vänskap som är återkommande i Hesses verk. Vänskapen involverar karaktärer som utmanar normalitet och som beskrivs med begreppet "otherness". I den svenska sammanfattningen skriver von Seth att "studiens hypotes är att de vänskaper som dessa karaktärer bildar är queera vänskaper, det vill säga relationer som utmanar heteronormativa föreställningar om relationalitet, sexualitet och begär". Även om detta mönster kan spåras i flera verk av Hesse ligger fokus på debutromanen *Peter Camenzind* (1904) och på *Der Steppenwolf* (1927), den av Hesses romaner som haft störst genomslag och kan betraktas som något av en kultklassiker. Urvalet motiveras med att romanerna är stilistiskt olika och representerar olika stadier i Hesses författarskap, vilket bidrar till att belysa Hesses olika teman och troper över tid. Ytterligare ett argument – och det som för mig framstår som avgörande – är att båda dessa romaner omfamnats i olika typer av motkulturer i historisk tid. von Seth beskriver omsorgsfullt *Peter Camenzinds* entusiastiska mottagande inom den tyska ungdomsrörelsen, en anti-modern och anti-borgerlig rörelse som i motstånd mot industrialismen ägnade sig åt naturromantik och vandringskultur. Han betonar också förbindelserna med andra historiska sammanhang såsom den homosexuella 1920-talstidskriften *Der Eigene* som belyste olika aspekter av kärlek mellan män, något som ofta associerades med vänskap. von Seth lyfter övertygande fram kopplingen mellan Hesses begrepp "Eigensinn" som kännetecknar

de outsiders som ofta spelar huvudrollen i hans romaner och tankar i tidskriften. De överlappande betydelseerna i tidskriftens namn och Hesses begrepp syftar på frihet från konformitet och att få vara sig själv, även i trots mot kollektiva värderingar.

von Seth är noga med att förankra sin studie historiskt och stannar inte vid en omläsning med hjälp av queerteoretiska analysbegrepp och perspektiv. Delvis tycks detta vara för att legitimera läsningarna inom en germanistiktradition som är historiskt inriktad och där queerteorin haft ett mindre inflytande än i forskningen på engelskspråkig litteratur. Redogörelsen för den tyska sexologin och homosexuell frigörelse fokuserar främst på Weimareran och de historiska sammanhang som lyfts fram tillför viktiga tolkningsramar som används aktivt i analyserna. Framför allt bidrar dessa historiska sammanhang med att styrka kopplingen mellan manlig vänskap och homosexualitet som studien bygger på, att placera Hesse i relation till idéer om manlig homosexualitet, att belysa receptionen av Hesses verk inom tidens Männerbunde (mansförbund), samt att förankra det överskridande av borgerliga heterosexuella ideal som är närvarande i *Stäppvargen* i 1920-talets tyska queerkultur. Översikten är inte särskilt lång men tecknar effektivt en kontext som gör det svårt att förstå hur den historiskt inriktade Hesseforskningen kunnat undvika att diskutera maskulinitet och homoerotik. I forskningsöversikten konstaterar von Seth att bidrag som betonar vänskap, homoerotik eller queerhet är sällsynta. Han supplerar forskningens bristande uppmärksamhet på dessa teman genom exempel från Hesses samtida reception: Thomas Manns entusiastiska respons på den homoerotiska metafysiken i *Demian* och Robert Musils kritiska läsning av det homoerotiska i *Peter Camenzind*. En viktig kritik mot Hesseforskningen som framförs i några av de bidrag som faktiskt behandlar homosexualitet är att den manliga vänskapen inte lästs som en relation, utan som en projektion av två sidor av samma karaktär.

De historiska perspektiven är även relevanta i relation till avhandlingens teori. Ett av de viktigaste teoretiska begrepp von Seth bygger vidare på, Heather Loves ”feeling backward”, är ett verktyg för att hantera det historiografiska problemet att den homosexuella kärleken är en historisk omöjlighet. Som teoretiskt ramverk för läsningarna kombineras Loves omfamnande av den historiska verklighetens

smärta och mörker med José Esteban Muñoz begrepp ”queer utopia”, ett begrepp som betonar queer potentialitet och hur estetiska gestaltningar kan ge en glimt av denna. von Seth kopplar också sin metod till Eve Kosofsky Sedgwicks reparativa läsning. Fokus ligger på att aktivera texternas queera potentialitet och att identifiera det von Seth med ett eget begrepp kallar ”queer specks of light” (s. 30). Med detta begrepp betonas queera vänskapsband, romantiska känslor och begär, något som omfattas inom ramen för den reparativa läsningen. Det råder ingen tvekan om att denna metod frilägger queera meningspotentialer i texterna. Möjligen har analyserna något svårare att hantera uppenbar homo- och transfobi, misogyni och funkofobi, det vill säga den negativa representation som Love framhåller att den historiska queerforskningen också bör konfrontera för att inte fastna i en emancipatorisk och framåttekande tendens. Så även om Love nämns som en viktig byggsten i det teoretiska ramverket är det främst Sedgwick och Muñoz tankar om reparation och utopi som får genomslag i läsningen. Den metod som tillämpas i analyserna utgår också ifrån postkritiken och tanken om att en queer läsning inte frilägger dolda dimensioner av texten, utan snarare uppmärksammar det som redan är där. Detta betyder bland annat en positionering mot den tidigare forskningens symboliska och arketytiska läsningar av *Stäppvargen*.

De två romaner som står i centrum för avhandlingen, *Peter Camenzind* och *Stäppvargen*, behandlas i varsin del av avhandlingen och ägnas tre analyskapitel vardera. Det genomgående temat är manlig vänskap och hur utanförskap och annanhet (otherness) gestaltas i dessa vänskapsrelationer. I kapitlet om *Peter Camenzind* handlar det om huvudpersonen Peters romantiska vänskap med Richard, samt hur denna relation komplicerar bildningsromanens konventioner. Vidare undersöks Richards relationer till kvinnor och slutligen vänskapen med den funktionsvarierade Boppi som kanske tydligast förkroppsligar idén om annanhet. I det första kapitlet om *Stäppvargen* utforskas huvudpersonen Harry Hallers djur–människa-dualitet ur ett queert perspektiv. Till skillnad från övriga kapitel handlar det här alltså inte om vänskap utan om protagonistens konfliktfyllda relation till sig själv. De övriga kapitlen om *Stäppvargen* behandlar däremot huvudpersoners relationer: till Hermine som kodas som både kvinnlig och manlig och speglar Harrys annanhet, samt till Pablo, en karaktär som aktualiserar queer tid och

queera kulturfärer. Som kanske framgår av denna sammanfattning är temat manlig vänskap mer framträdande i *Peter Camenzind*, där homosociala och homoerotiska känslor står i fokus. Denna del av avhandlingen är också tydligare förankrad i ett historiskt sammanhang, främst genom att huvudpersonens relation till naturen och vandring kopplas till samtida motkulturrörelser som Wandervogel-grupperna. I del två om *Stäppvargen* hamnar den manliga vänskapen lite mer i bakgrunden till förmån för queera karaktärer och sammanhang. De två verken är också av mycket olika karaktär: *Peter Camenzind* har en tydlig relation till bildningsromanen, medan *Stäppvargen* är metaforisk och modernistisk (om också med anti-moderna tendenser). Läsningen av *Peter Camenzind* som en homoerotisk roman som problematiserar bildningsromanen genom huvudpersonens heterosexuella ambivalens är övertygande, liksom diskussionen av det romantiska tankegodset kopplat till vänskapen och naturen som en plats bortom samhälleliga normer där en queer utopi är möjlig. Peters relationer med de kvinnliga karaktärerna får ett eget kapitel. Här handlar det främst om Peters motstånd mot de heterosexuella relationer som förväntas av honom och om en idealisering av kvinnan vars baksida är misogyni. Slutligen utforskas också Peters relation med Boppi, en man med rörelsenedsättning som beskrivs som ”monstruös” och i behov av välgörenhet. von Seth argumenterar för att romanen genom Peter och Boppis relation gestaltar samhörigheten mellan queer och crip. Samtidigt lyfter han också fram den stereotypa beskrivningen av Boppi.

von Seth använder David T. Mitchells och Sharon S. Snyders begrepp ”narrativ protes” för att beskriva Boppis funktion, det vill säga att han främst har rollen att belysa huvudpersonens andliga och känslomässiga mognad. För att kunna läsa Boppis roll i relation till huvudpersonen reparativt tar von Seth hjälp av Emmanuel Levinas. Peters etiska möte med den andre, det vill säga Boppi, gör att en annan syn på hans roll kan framträda: ”Boppi’s role can be seen as a catalyst that conveys the importance of queer/crip kinship”, menar han (s. 149). von Seth lyfter också fram exempel som kan förstås som att Boppi och Peter har en sexuell relation. En risk med denna läsning är dock att samhörigheten mellan queer och crip betonas på bekostnad av den tydliga maktobalans som finns emellan de två karaktärerna.

Kapitlen om *Stäppvargen* är skrivna i dialog med tidigare forsk-

ningsbidrag som betonat det metaforiska och filosofiska snarare än relation och affekt. von Seth utmanar tolkningarna av *Stäppvargens* karaktärer som arketypiska gestaltningar av olika sidor av protagonisten själv för att i stället läsa Hermine och Pablo som personer som Harry Haller möter och som inte kan reduceras till hans anima eller animus som i tidigare Jung-inspirerade läsningar. Det är en viktig poäng att Hermines flytande genusuttryck gör det möjligt att läsa hen som en trans- eller ickebinär gestalt och att sådana i historiska texter ofta läses som symboliska snarare än som gestalter inom en realistisk historisk verklighet. Detsamma gäller jazzmusikern Pablo, som lästs som huvudpersonens animus. Trots rasistiska och elitistiska beskrivningar av jazzen som kontrasteras mot Harry Hallers klassiska ideal, lyfter von Seth fram Pablos viktiga roll både som begärsobjekt och som vägvisare mot Harrys förlösning i romanens slut. Två av de tre kapitlen om *Stäppvargen* ägnas åt Hermine och Pablo, samt de olika aspekter av queerhet som förknippas med dem. von Seth frilägger flera underutforskade aspekter, såsom Pablos bisexualitet och Hermines roll som Harrys lärare. Som tidigare nämnts ägnas ett kapitel om *Stäppvargen* åt Harrys roll som "outsider" och, genom sin vargidentitet, också som en "other". Med hjälp av Halberstams "wild theory" och forskning inom animal studies läser von Seth Hallers människa-djur-identitet som ett vilt och queert motstånd mot den borgerliga kulturen, som samtidigt också är kopplat till ett elitistiskt, maskulinistiskt och anti-modernt tankegods. von Seth berör det idéhistoriska sammanhanget till dessa idéer, bland annat genom romanens referenser till Nietzsche och likheter med nazistisk vargsymbolik och konstaterar att vargen både konnoterar queerhet och rasism.

Som kanske framgår av detta försök till sammanfattning av analyskapitlen är i synnerhet delen om *Stäppvargen* komplex. Trots alla uppenbart queera element måste analysen också hantera en mängd aspekter som inte självklart kan relateras till varken manlig vänskap eller "queer specks of light". Avhandlingen är sparsam med service till läsaren exempelvis i form av sammanfattningar. Just i avsnittet om *Stäppvargen* hade det varit välkommet med ett förtydligande om var analysen egentligen landar. Den pekar genomgående på motsägelser och dubbelheter och ett resonemang om hur analysen förhåller sig till avhandlingens huvudsakliga syfte hade varit klargörande. Den del av

avhandlingen som berör *Peter Camenzind* sammanfattas inte heller, men här är poängerna tydligare urskiljbara. En aspekt som berörs men inte utvecklas vidare är att även *Stäppvargen* kan läsas i relation till bildningsromanen, men som en omvänd *Bildungsroman*. Här finns en spännande jämförelsepunkt som lämpar sig för en komparativ diskussion, något som egentligen inte inkluderas i avhandlingen.

Även om dessa funderingar väcks under läsningen är det ingen tvekan om att von Seth med denna avhandling belyser nya sidor av Hesses författarskap och stärker forskningen om det tidiga 1900-talets litterära skildringar av manlig vänskap och homoerotik. Ett av avhandlingens mest betydande bidrag är att den synliggör Hesses betydelse i en manlig homosexuell läsargemenskap. Det personligt hållna förordet berör den känsla av erkännande som läsningen av Hesse kan ge. En liknande personlig läsarberättelse skildras av Philip Kennicott, Pulitzerbelönad konst- och arkitekturkritiker på *Washington Post*. I essän ”Smugglers: A Memoir of Gay Male Literature” (2014) minns författaren ”sin första kyss” – en kyss mellan två pojkar i Hesses roman *Unterm Rad* (1906) (översatt till svenska som ”Under hjulet”), som var den första han stött på i litteraturen. Denna läserfarenhet satte ord på och förmedlade kunskap om något förborgat. Vid sidan av dess andra kvaliteter visar von Seths avhandling att Hesses författarskap förtjänar att undersökas vidare som en del av en sådan manlig homosexuell läsargemenskap, ibland i form av ett slumpartat möte mellan text och läsare som i Kennicotts fall, ibland som en del av en kanon som förmedlats i queera gemenskaper.

Jenny Bergenmar

Alice Duhan, *Les langues du roman translingue. Une étude de Nancy Huston, Vassilis Alexakis et Andreï Makine*, Stockholm: Stockholms universitet, 2021, 211 s. (diss. Stockholm)

<https://doi.org/10.54797/tfl.v53i2-3.23686>

I den här doktorsavhandlingen undersöker Alice Duhan samtida litterära texter på franska skrivna av flerspråkiga upphovsmän, i avhandlingens svenska sammanfattning kallade tvärspråkiga författare